

УНИВЕРСИТЕТ ЗА НАЦИОНАЛНО И СВЕТОВНО СТОПАНСТВО
ЮРИДИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
Катедра „Гражданскоправни науки“

Димитър Венциславов Атанасов

ОТГОВОРНОСТ НА СЪДРУЖНИЦИТЕ В НЕПЕРСОНИФИЦИРАН
КОНСОРЦИУМ ЗА ОБЩО ПОЕТИТЕ ЗАДЪЛЖЕНИЯ КЪМ ТРЕТИ
ЛИЦА

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд

за придобиване на образователна и научна степен „доктор“

в научна област: 3. „Социални, стопански и правни науки“, професионално

направление: 3.6. „Право“, научна специалност: „Гражданско и семейно право“

Научен ръководител:

доц. д-р Вълчин Здравков Даскалов

София, 2023 г.

Дисертационният труд е обсъден на заседание на Катедра „Частноправни науки”, проведено на 9 ноември 2023 г., и насрочен за публична защита въз основа на взети решения на Катедра „Частноправни науки” и Факултетния съвет на Юридическия факултет на Университета за национално и световно стопанство пред научно жури, назначено със Заповед на Ректора на Университета за национално и световно стопанство, в състав:

Редовни членове:

проф. д-р Таня Йосифова
доц. д-р Вълчин Даскалов
проф. д-р Златка Сукарева
доц. д-р Таня Бузева
доц. д-р Николай Колев

Резервни членове:

проф. д-р Григор Григоров
доц. д-р Захари Торманов

Защитата на дисертационния труд ще се състои на 15 февруари 2023 г. от 15:00 часа в зала 2032-А на Университета за национално и световно стопанство. Дисертационният труд и материалите по защитата са на разположение на интересуващите се в сектор „Научни съвети и конкурси“ на Университета за национално и световно стопанство, както и на интернет страницата на университета на електронен адрес: <https://konkursi.unwe.bg/GraduatedCompetitors/DoctorDetails>

Съдържание

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	5
1. Актуалност на темата и практическо значение на изследването	5
2. Предмет и задачи на изследването	8
3. Методи на изследване.....	10
4. Обем и структура на изследването	11
II. КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	12
Увод.....	12
Глава първа. Развитие на концепцията за отговорността на консорциума и на съдружниците в него	12
Глава втора. Правен режим на консорциума и консорциалните дългове. Обща характеристика и особености на консорциалната отговорност	14
Глава трета. Фактически състав на отговорността	18
Глава четвърта. Граници на отговорността. Реализиране на отговорността.	23
Заключение	27
III. ОСНОВНИ НАУЧНИ ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	27
IV. ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА	32

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност на темата и практическо значение на изследването

Дисертационният труд е посветен на отговорността на съдружниците в неперсонифициран консорциум¹ за вреди от неизпълнението на общо поети към трети лица задължения.

Актуалността на темата и необходимостта от цялостно изследване на проблемите, свързани с отговорността на консорциалните партньори при неизпълнение, са обусловени от няколко взаимосвързани фактора: 1) практическото значение и широкото приложно поле на неправосубектните консорциуми; 2) непълната правна уредба; 3) липсата на теоретични изследвания, пряко посветени на разглежданата тема; 4) наличието на непоследователна, дори неправилна съдебна практика.

Актуалността на темата се обуславя, на първо място, от практическото значение и широкото приложно поле на неправосубектните консорциуми, които са предпочитано, поощрявано от публичните власти в редица държави средство за реализиране на мащабни, най-вече строителни, инфраструктурни и индустриални проекти², и една от основните форми за осъществяване на синдикирано кредитиране на високорискови начинания³. В по-ново време се наблюдава тенденция към допълнително разширяване на приложното им поле - неперсонифицирани консорциуми се използват за развитието на нови технологии, финансови технологии (*fintech*), в сферата на телекомуникациите, транспорта, енергетиката, проучването и добива на нефт, природен газ и подземни богатства⁴, а по време и след световната Covid-19 пандемия - и за разработване, производство и дистрибуция на ваксини, лекарства и други фармацевтични продукти⁵. През последните години консорциумите, организирани като граждански дружества по смисъла на чл. 357 - 364 от Закона за задълженията и договорите⁶ (ЗЗД), стават все по-популярна и предпочитана форма за обединяване на усилия и ресурси за осъществяване на съвместна дейност и в Република България. Особено силно присъствие тези

¹ По-нататък в настоящото изложение като синоним на съдружници в консорциум ще се използват термините консорциални партньори и консорти.

² Вж. Chenut, Ch.-H., Guide juridique du consortium: 101 questions pratiques, 2005, § 8, с. 9-10.

³ Вж. Bismarck, M. v., Die Besicherung internationaler Konsortialkredite: Eine Untersuchung der Rechtswirksam- und Insolvenzfestigkeit typischer und atypischer Kreditsicherheiten aus Sicht der Kreditgeber, Bank- und Kapitalmarktrecht in Theorie und Praxis 6, 2013, с. 19-31.

⁴ Вж. Chenut, Ch.-H., op. cit, § 9, с. 10.

⁵ Вж. Vulliét/Brunschweiler/Quedens, Switzerland, в: Campbell/Juris Publishing (Hrsg), International Joint Ventures, 2020, SWI/2.

⁶ Обн. в Държавен вестник (ДВ) бр. 275 от 22.11.1950 г., в сила от 01.01.1951 г., посл. изм. ДВ, бр. 35 от 27.04.2021 г.

обединения имат в областта на обществените поръчки и реализирането на големи инфраструктурни проекти⁷.

Въпреки огромното практическо значение и безспорните предимства на тези форми на съвместна дейност правният им режим и въпросът за отговорността на съдружниците за вреди от неизпълнението на консорциален дълг остават сравнително неизследвани в българската правна литература, което обуславя актуалността на темата и необходимостта от теоретично изследване. Особеностите на правния режим на консорциумите остават извън предмета на единственото публикувано монографично изследване, посветено на гражданските дружества - монографията на Симеон Чаначев, Договорът за дружество, публикувана през 2009 г. Необходимостта от изследването на отделните проблеми, свързани с отговорността на консорциалните партньори, се определя и от обстоятелството, че по отделни аспекти на темата почти липсват теоретични изследвания и в периодичния печат⁸, а малкото налични съчинения в периодичната литература касаят предимно отговорността на съдружниците в гражданско дружество⁹ или други странични¹⁰, преобладаващо публичноправни въпроси като участието

⁷ Съгласно отворените данни за обществените поръчки за периода 2007-2015 г. около 19% от всички изпълнители, на които са възложени обществени поръчки, са организирани като неправосубектни консорциуми. Макар и да печелят по-малко от 5% от всички поръчки (7 790 от общо 163 754 поръчки), общата им стойност е над 14,5 милиарда лева или около 23% от общата стойност на всички поръчки в страната за този период. Около 80% от възложените поръчки са в областта на строителството, а средната стойност е около 3,5 милиона лева. Подробен преглед на данните за този период вж. в Славова, З., Какви обществени поръчки печелят консорциумите, сп. Преглед на стопанската политика, бр. 826, 2017.

⁸ Пряко посветена на темата е единствено разработката на Христов, Е., Отговорност на съдружниците при неперсонифициран консорциум, сп. *Studia Iuris*, кн. 2, 2014, с. 1-8.

⁹ Вж. Богданова, И., По някои въпроси на предявяването на иск от и срещу съдружник в гражданско дружество, ел. изд. Грамада, 31.10.2016 г., достъпно на <https://www.http://gramada.org/предявяване-иск-съдружник-гражданск/>, последно достъпено на 13.11.2023 г., Петров, Д., Проблеми на отговорността на съдружниците в гражданско дружество пред трети лица, сп. *Търговско и облигационно право*, кн. № 10, 2019, с. 42 и сл., публикувано и като: Някои проблеми на отговорността на съдружниците в гражданско дружество пред трети лица, ел. изд. *Предизвикай правото!*, 01.11.2020 г., достъпно на <https://www.challengingthelaw.com/obligacionno-pravo/otgovornost-sadrujnici-grajdansko-drujestvo>, последно достъпно на 13.11.2023 г.

¹⁰ Вж. напр. Атанасова, С., За правата и задълженията на съдружниците в гражданското дружество, сп. *Пазар и право*, кн. № 4, 2001, с. 13-23, Иванов, Д., Преглед на съдебната практика относно въпросите на гражданското дружество, сп. *Търговско и облигационно право*, кн. № 10, 2015, с. 31 и сл., публикувано и в: ел. изд. Грамада, 12.05.2016, достъпно на <http://gramada.org/преглед-съдебната-практика-относн-2/>, последно достъпно на 13.11.2023 г., Попов, П., Правни аспекти на гражданското дружество, сп. *Търговско право*, кн. № 2-3, 2001, Попов, П., Правни аспекти на гражданското дружество, сп. *Търговско право*, кн. № 2, 2001, с. 32 и сл., продължение: сп. *Търговско право*, кн. № 3, 2001, с. 25 и сл., Ставру, С., Гражданското дружество като договор, приложение към сп. *Търговско и конкурентно право*, кн. № 1, 2007, с. I-XVI, Ставру, С., Гражданското дружество като общност, приложение към сп. *Търговско и конкурентно право*, кн. № 3, 2007, с. I-XXIV, Торманов, З., Прекратяване на договор за гражданско дружество, сп. *Адвокатски преглед*, кн. № 4-5, 2013, с. 3-14, Хорозов, Г., Допустимо ли е прекратяване на участието на съдружник в гражданско дружество от трето лице?, сп. *Търговско и облигационно право*, кн. № 1, 2016, с. 35-42, Хорозов, Г., Правна същност и последици от преквърляне на правото на участие в консорциум - гражданско дружество, сп. *Търговско и конкурентно право*, кн. № 7, 2011, с. 24-31.

на консорциумите в процедури по възлагане на обществени поръчки¹¹, данъчноправни аспекти на уредбата и отговорността им¹².

Необходимостта от изследване на отговорността на съдружниците в неперсонифициран консорциум за вреди от неизпълнението на консорциален дълг се обуславя, на следващо място, от непълния и комплексен правен режим. Приложимият правен режим е оскъден, същевременно многопластов, и включва несинхронизирани правила от гражданското, търговското и публичното законодателство, които изхождат от различни концепции и принципи. Съгласно разпоредбата на чл. 276 от Търговския закон¹³ (ТЗ) за консорциумите се прилага съответно непълната, на места архаична уредба на гражданското дружество по ЗЗД, създадена по време, когато свободната стопанска инициатива и възможностите за участие в търговския оборот са били силно ограничени. Непроменяна от приемането на ЗЗД през 1951 г., тази уредба изхожда от идеята, че дружеството е чисто вътрешно, неразкрито за третите лица договорно отношение между съдружниците, поради което в нея отсъстват каквито и да било правила относно отношенията между съдружниците и третите лица. За разлика от гражданското дружество обаче консорциумите се организират и функционират преобладаващо като явни обединения, при което всички съдружници встъпват в правоотношения с третите лица. В тези случаи липсата на ясни правила относно отношенията между съдружниците и третите лица създава значителни неудобства и несигурност. За преодоляване на тези проблеми не винаги способства и принципното прилагане предвид търговското качество на всеки от консорциалните партньори на разпоредбите на търговското законодателство. Особено видно е това в гранични хипотези от приложното поле на редица значими разпоредби от общия правен режим на търговските сделки, по които липсва единство както в теорията, така и в съдебната практика. Допълнителни усложнения изглежда да внася и особеният публичноправен режим на тези

¹¹ Вж. напр. Башов, С., Правосубектни ли са обединенията - кандидати и участници, в процедурите по Закона за обществените поръчки, сп. Търговско и облигационно право, кн. 7, 2020, с. 77-89, Дакова, Б., Стоева, Г., Практически проблеми при участието на обединения в процедурите за възлагане на обществени поръчки, сп. Търговско и конкурентно право, кн. № 9, 2009, с. 46 и сл., Димова, Е., Изисквания при участие на обединения/консорциуми в процедури за възлагане на обществени поръчки, сп. Търговско и конкурентно право, кн. № 2, 2011, с. 76 и сл., Георгиев, И., Съвместно участие на търговци в процедура за възлагане на обществена поръчка, сп. Търговско и конкурентно право, кн. № 1, 2011, с. 77 и сл.

¹² Вж. напр. Владикин, Л., Отговорност на участващите в гражданско дружество лица за задължения за данъци и задължителни осигурителни вноски, от същия автор: Данъчно третиране по ЗДДС на доставките със стоки и услуги между гражданското дружество и участниците в него, Процесуално легитимирано ли е гражданско дружество да обжалва постановление за налагане на заповед върху банкова сметка или заповед върху вземане на трето лице за публични задължения на участник в него? Законосъобразност на обезпечителните мерки, достъпни на <http://www.vkslawyersbg.com/category/archive/>, последно достъпени на 13.11.2023 г.

¹³ Обн. ДВ, бр. 48 от 18.06.1991 г., посл. изм. ДВ, бр. 66 от 01.08.2023 г.

обединения, който предвижда отраслова правосубектност или приравняване на консорциумите за целите на определени отрасли на юридически лица.

Проблемите на правната уредба и липсата на теоретични изследвания способстват от своя страна формирането на непоследователна, противоречива, дори неправилна съдебна практика. Преобладаващо при правоприлагането не се отчитат специфичните особености в правното положение на консорциалните партньори спрямо съдружниците в гражданско дружество и неучастващите в обединение множество от длъжници, на дължимата от тях грижа, както и на особената дружествена имуществена общност, която възниква при сключване на договора за консорциум и като резултат от общата дейност.

Изложените недостатъци на уредбата, липсата на ясна и стабилна теоретична основа, сформиралата се непоследователна и дори неправилна съдебна практика, както и огромното практическо значение на неправосубектните консорциуми в търговския оборот, обуславят необходимостта от по-задълбочено изследване на частноправните аспекти на отговорността на консорциалните партньори за вреди от неизпълнението на предшестващ консорциален дълг и актуалността на едно по-широко като предмет научно съчинение.

Представеният дисертационен труд има не само своето теоретично значение за разбиране особеностите на отговорността на съдружниците в консорциума, но и практическа стойност. Направените изводи биха могли да послужат за усъвършенстване на правната уредба на разглежданите явления. Анализиранията практика и направените предложения за решаването на реално възникващи или възможни проблеми във връзка с изследваните явления, биха могли да послужат както на практикуващите юристи, така и на всички, които проявяват интерес към разглежданите проблеми. Направени са конкретни предложения за допълване и усъвършенстване на законодателството, които биха могли да послужат за преодоляване на някои от съществуващите предизвикателства при правоприлагането.

2. Предмет и задачи на изследването

Предмет на изследване в представения дисертационен труд е частноправният режим по българското право на отговорността на съдружниците в неправосубектен консорциум за вреди от неизпълнението на предшестващо общо поето към трето лице (кредитор) задължение.

По необходимост изследването обхваща определени частноправни аспекти от правния режим на консорциума по българското право, които са от значение за разглежданата тема като:

- 1) правната същност на консорциума и наличието или липсата на основание за признаване на (частична) правоспособност на обединението в частното право;
- 2) участието на обединението и консорциалните партньори в търговския оборот;
- 3) възникването на консорциалния дълг и

възможните варианти на задължаване на отделните съдружници при обосноваването на общото задължение. Изясняването на тези въпроси е наложително за правилното определяне на субектите на отговорността, параметрите на консорциалния дълг и съдържанието на нарушеното субективно право на кредитора.

Извън предметния обхват на представения дисертационен труд остават проблемите, свързани с гражданската отговорност на съдружниците в консорциума за вреди от непозволено увреждане. Разглеждането в пълнота на тези въпроси заслужава самостоятелно изследване. Извън предмета на изследване остават още: 1) имуществената отговорност на консорциалните партньори по смисъла на чл. 133 от ЗЗД, схващана като подчиненост на тяхното имущество, което служи като общо обезпечение на кредиторите, на взыскането на кредитора; 2) имуществената отговорност на консорциалните партньори или част от тях, предоставили обезпечение за чужд дълг; 3) други последици за консорциалните партньори от неизпълнението на консорциалния дълг, извън отговорността за вреди, като искът за реално изпълнение и неговите сурогати, в т. ч. средствата, с които кредиторът разполага при изпълнение с недостатъци; 4) поемането на задължения за гаранционно обслужване, означавани още като гаранционна отговорност; 5) отговорността на съдружниците в качеството им на работодател; 6) публичноправните последици на извършените от консорциалните партньори или от част от тях правонарушения, както и 7) другите видове юридическа отговорност на консорциалните партньори - наказателноправна и административноправна.

Общата научна задача и цел на изследване на представения дисертационен труд е да се направи цялостен анализ на частноправния режим и особеностите на отговорността на консорциалните партньори за вреди от неизпълнението на консорциален дълг и въз основа на това да бъдат направени предложения за усъвършенстване на законовата уредба на тази отговорност. За постигане на горния резултат са изследвани следните по-конкретни научни задачи:

1. Проследяване в исторически план развитието на концепцията за отговорността на консорциума и на съдружниците в него;
2. Извършване на широк сравнителноправен анализ на тази отговорност;
3. Изясняване на правната същност на консорциума по българското право и изразяване на становище относно наличието или липсата на основание за признаване на (частична) правоспособност на обединението в частното право;
4. Формулиране на понятие за консорциален дълг, изследване на характерните особености на правните отношения между съдружниците и третите лица и представяне

- на основните характеристики на възможните варианти на задължаване на отделните съдружници при обосноваването на общото задължение;
5. Изясняване на правната същност и принадлежност на отговорността на консорциалните партньори и извеждане на характерните особености на тази отговорност и на отделните ѝ проявни форми;
 6. Анализ на правните особености на субектите на отговорността;
 7. Анализ на предпоставките за възникване на отговорността с акцент върху специфичните особености на отношенията между страните, на консорциалния дълг и на дължимата грижа при неговото изпълнение от всеки от консорциалните партньори и при отчитане наличието на множество свързани лица на пасивната страна на облигационното отношение;
 8. Проучване на различните правни възможности за ограничаване, намаляване и изключване на отговорността, особено в определени области, при които участието на неправосубектни обединения е характерно;
 9. Изследване на границите на отговорността и възможностите за нейното реализиране, включително чрез прилагане на способи за алтернативно разрешаване на спорове.

3. Методи на изследване

При провеждане на изследването в дисертационния труд са използвани класически методи на изследване в областта на правните науки - общонаучни методи като формално-логическият, критико-аналитичният, систематичният и историческият, както и специфични за правната наука методи като нормативният, правно-догматичният и сравнителноправният метод.

Чрез историческия метод се проследява възникването и развитието във времето през различните исторически етапи на възгледите и уредбата на отговорността на съдружниците в консорциума в законодателствата на държави от различните правни кръгове и в българското законодателство.

Предвид лаконичната уредба широко застъпен е сравнителноправният метод, като специално внимание се отделя на правото и юриспруденцията на основните представители на германския правен кръг, романския правен кръг и страните на общото право. Чрез сравнителен анализ са установени сходства и различия в подхода и уредбата на разгледаните чуждестранни законодателства в изследваната област с цел изводите да послужат като основа за предложения за допълване и усъвършенстване на действащата уредба.

В дисертационния труд са приложени нормативният, правно-догматичният и аналитичният подход към съществуващата нормативна уредба, използвани са различни методи за тълкуване в правото - граматическо (езиково), логическо, систематично, телеологично и историческо тълкуване, и способности за преодоляване на празноти като аналогия на закона и аналогия на правото, и прилагане с аргумент от противното и с аргумент за по-силното основание. По дедуктивен път се търси специфичното тълкуване на общите норми, регламентиращи гражданската отговорност, и се изследва доколко и в какъв контекст същите са приложими към отговорността на консорциалните партньори, а чрез системния метод правните норми се разглеждат в тяхната взаимна връзка и според мястото им в съответния нормативен акт и в правната система.

Приложение в труда намира и методът на критичния анализ на някои теоретични виждания. Отчетени са изразените в доктрината становища във връзка със същността, формите и предпоставките на отговорността, като са проучени множество статии, монографии и учебна литература на български, немски, английски, френски и италиански език.

Анализът на нормативната уредба и застъпените в доктрината становища е допълнен с критичен преглед на съдебната практика на Върховния касационен съд и на някои емблематични решения на върховните съдилища в Германия, Великобритания, САЩ и други юрисдикции.

4. Обем и структура на изследването

Представеният дисертационен труд е с обем от 261 страници самостоятелен текст и допълнително съдържание, списък на използваната литература и декларация за оригиналност. Използвани са общо 335 източника, от които 182 на български език и 153 на чужд език. Направени са общо 803 бележки под линия.

В структурно отношение изследването включва увод, изложение в четири глави и заключение. В структурата на всяка глава са обособени отделни параграфи. Параграфите съдържат отделни тематично структурирани заглавия, означени с римски цифри и подзаглавия на няколко нива, означени с арабски цифри.

II. КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Увод

Във въстъпителната част на представения дисертационен труд са обосновани актуалността и значимостта на изследваната тема (§ 1, т. I), очертани са предметът (§ 1, т. II) и границите (§ 1, т. III) на изследването, посочени са неговите цели и задачи (§ 2), използваната методология на работа (§ 3), и е представена и обоснована възприетата структура (§ 4).

Глава първа. Развитие на концепцията за отговорността на консорциума и на съдружниците в него

В глава първа са изследвани зараждането и развитието на концепцията за отговорността на консорциума и на съдружниците в него в исторически (§ 1) и сравнителноправен (§ 2) аспект.

Направеният кратък исторически преглед цели да покаже, че макар и форми на сътрудничество на отделни търговци с цел реализиране на конкретно начинание при разделяне или споделяне на риска и запазване на икономическата самостоятелност на съдружниците да са били познати още на древните общества, през голяма част от тяхното историческо развитие те са били конципирани като изключително вътрешни, чисто облигационни отношения между участниците и рядко са проявявали съществено действие спрямо третите лица. От направения преглед се установява, че съвременният облик на неправосубектните консорциуми се оформя през 19-20. век, когато тези обединения стават предпочитано средство за обединяване на усилия и ресурси с цел реализиране или финансиране на отделни високорискови начинания, при което все по-често съществуването на обединението започва да се манифестира във външните отношения и всеки от консорциалните партньори встъпва в правоотношения с третите лица. Установена е тенденция към разширяване на приложното поле на този вид обединения, която продължава и в днешно време. В хода на работата е установено, че значителен принос за развитието на правната уредба на отношенията между участниците в тези процеси, основана предимно на англо-американското право, имат договорната практика и усилията на професионални организации като FIDIC, LMA и други за унифициране на условията по договорите и консорциалните споразумения. Направената констатация оправдава последващото позоваване на изготвени от съответните организации модели на споразумения при изследване на обичайната договорна практика и уредбата на отношенията между страните в днешно време.

Предвид лаконичната национална уредба в рамките на изследването е извършен подробен сравнителноправен анализ, който обхваща развитието на правната уредба на неправосубектните консорциуми и правния режим на отговорността на тези обединения и съдружниците в тях. Изследвани са основните представители на германския правен кръг (Германия, Австрия и Швейцария), романския правен кръг (Франция и Италия), страните на общото право (Великобритания и САЩ). От направения преглед е установено, че: 1) с известни специфични особености в законодателствата на повечето от разгледаните правни системи не съществува специална правна уредба, а обединенията се конструират като граждански дружества, като дружества със съучастие или като чисто договорни отношения; 2) в преобладаващия брой случаи обединенията не притежават собствена правоспособност, а изпълнението на консорциалния дълг се дължи солидарно от съдружниците; 3) при неизпълнение на консорциалния дълг всеки от съдружниците отговаря солидарно с останалите за причинените на кредитора вреди по правилата на договорната отговорност.

В някои от изследваните юрисдикции се наблюдава развитие в посока признаване на (частична) правоспособност на консорциумите, организирани като граждански дружества. В Германия, под влиянието на видни юристи като Georg Beseler, Otto v. Gierke, Werner Flume, Peter Ulmer, Karsten Schmidt и техните последователи, юриспруденцията, повече от сто години след влизането в сила на BGB, извежда по чисто тълкувателен път концепцията за правоспособното гражданско дружество, опирайки се на особената общност, която възниква по повод неделимата съсобственост, известна в германското право като общност на общата ръка (*Gesamthandsgesellschaft*). В резултат на това развитие се приема, че правоспособното обединение дължи и отговаря за изпълнението на дружествените дългове, а съдружниците отговарят солидарно с него на основание акцесорно ретроактивно задължаване по силата на закона (§§ 128, 130 от HGB по аналогия). В САЩ Ревизираният единен модел на закон за съдружията, за разлика от първоначалната редакция от 1914 г., третира съдружията като отделни единици (*entities*), а не просто като съвкупност (*aggregate*) от отделните партньори¹⁴, макар и да запазва някои елементи на агрегатния подход като личната неограничена солидарна (*joint and several*) отговорност на всеки от партньорите, данъчното третиране на обединението и други.

От прегледа на специализираната литература в разгледаните юрисдикции се установява, че в някои държави, сред които особено Германия и САЩ, традиционно се разграничава между интегрирани обединения, организирани под формата на граждански

¹⁴ В англо-американската литература се приема, че понятието правна единица (*legal entity*) не съвпада напълно с дефиницията на юридическо лице или правен субект. По този въпрос вж. изложението при Hansmann, H., Kraakman, R., Squire, R., *Law and the Rise of the Firm*, Harvard Law Review, Vol. 119, Issue 5, 2006, с. 1337 и сл.

дружества или съдружия, и неинтегрирани договорни обединения. Докато при първите се формира общ имуществен фонд, изпълнението на консорциалния дълг се реализира съвместно от всички участници, а след приключване на начинанието между участниците се разпределя реализираната печалба, при вторите сътрудничеството между участниците не е толкова тясно, не се формира общ имуществен фонд и всеки от съдружниците поначало изпълнява със собствени усилия реално обособена във вътрешните отношения част от общото задължение, съответно - получава реално обособена част от полученото възнаграждение.

Направените в хода на сравнителноправния анализ изводи, констатации и обобщения на възгледи и аргументи позволяват последващо сравнителноправно позоваване на тях по неуредени или спорни въпроси от правния режим на консорциалната отговорност по българското право.

Глава втора. Правен режим на консорциума и консорциалните дългове. Обща характеристика и особености на консорциалната отговорност

Глава втора от представения дисертационен труд е посветена на изясняването на правната същност на консорциума, консорциалните дългове и консорциалната отговорност, техните отличителни характеристики и особености.

По необходимост в § 1 е разгледан първо въпросът за правната същност и особеностите на консорциума (§ 1, т. I) и на консорциалните дългове (§ 1, т. II). В резултат на извършения анализ е изведено понятие за консорциум, което надгражда действащата легална дефиниция в чл. 275 от ТЗ и съдържа основните характеризиращи консорциума белези. Предложена е практически значима класификация на неправосубектните консорциуми с оглед начина на участие на съдружниците в оборота на явни консорциуми - при които съществуването на обединението се манифестира във външните отношения и всеки от съдружниците се задължава пряко към третите лица, и скрити консорциуми, при които явните съдружници поемат от свое име, но за сметка на обединението, консорциалния дълг и ползват скритите консорциални партньори като подизпълнители при изпълнението.

Проведено е разграничение на консорциума от гражданското дружество и е направен извод, че докато класическото дружество по ЗЗД е конципирано като вътрешно, често скрито или неизвестно за третите лица облигационно отношение, което преобладаващо функционира в гражданския оборот чрез принципите на косвеното представителство, консорциумът обичайно е организиран като явно търговско обединение, при което съдружниците действат съвместно или посредством общ представител. След като са разгледани общият правен режим на консорциума, правната му същност и характерни особености като договор и като общност,

е изразено становище дали ли е основание по българското право за признаване на (частична) правоспособност на регистрираните явни консорциуми в областта на частното право по подобие на възприетите в други правни системи разрешения. Направен е извод, че макар и явните консорциуми да подлежат на задължителна регистрация в регистър БУЛСТАТ, в който се вписват наименование, ЕИК, адрес на управление и “управител” на обединението, а специфичният режим на дружествената имуществена общност да наподобява в известна степен този на неделимата общност на общата ръка по германското право, не са налице достатъчно убедителни аргументи, а не съществува и практическа необходимост, да се обоснове възникването на някаква над- или свръхперсонална общност на съдружниците със самостоятелна правоспособност в областта на частното право. В хода на изследването е установено, че за разлика от правната уредба в други държави българското законодателство не урежда законна представителна власт на участниците в консорциума (вкл. в регистриран явен консорциум) един спрямо друг във връзка с осъществяването на общата дейност, поради което представителството между консортите (в т. ч. представителната власт на “управителя” на обединението) може да бъде единствено доброволно.

Формулирано е понятие за консорциален дълг при отчитане на различните групи отношения, в които встъпват съдружниците в консорциума във връзка с реализирането на общата цел, за която е създадено обединението. Прието е, че под консорциален дълг най-общо следва да се разбира всяко задължение, поето от или възникнало за един, няколко или всички от съдружниците в консорциума във връзка с реализирането на общата цел, за която е създадено обединението. В тесен смисъл с понятието консорциален дълг се означават онези измежду всички дружествени задължения, които са поети от или възникнали за един, няколко или всички от съдружниците в консорциума към възложителя на работата и за чието изпълнение е сключен договорът за консорциум.

Предвид очертания предметен обхват на представения дисертационен труд акцент е поставен върху общо поетите от съдружниците в явен консорциум задължения, при което са разгледани някои характерни интереси и легитимни очаквания на консорциалните партньори и на възложителя на работата при възникване на първичното облигационно отношение. Изследвани са възможните варианти на задължаване на отделните съдружници при възникването на общото задължение и са обособени четири разновидности - съвместен, солидарен, неделим и разделен консорциален дълг, всеки от които проявява характерни особености, даващи своето отражение при изследването на въпросите, свързани с отговорността на консорциалните партньори при неизпълнение. Представени са особеностите в правния режим на различните разновидности на консорциалните дългове и са предложени

логически структурирани насоки за определяне съдържанието и разновидността на консорциалния дълг, изхождайки от естеството на дължимите престации и изразената или предполагаемата (включително с оглед очакванията на страните и обичайната договорна практика) воля на страните при възникването на консорциалните задължения. Установено е, че обичайна практика е солидарното задължаване, а разделянето на дълга е поначало нетипично за явните обединения и се практикува преобладаващо по отношение на задължения с предмет парични престации в определени области, както е например при разделянето на задължението на кредитиращите банки в кредитен консорциум за предоставяне на синдикиран кредит, на консорциалните партньори - съзастрахователи в застрахователен консорциум за покриване на голям риск за заплащане на дължимото застрахователно обезщетение и други. Направен е извод, че при съмнение относно действителната воля на страните, в съответствие с обичайната договорна практика и отчитайки правилото на чл. 304 от ТЗ, задължаването на съдружниците ще бъде солидарно. В рамките на изложението са разгледани и някои спорни в доктрината и съдебната практика виждания относно приложното поле на правилото на чл. 304 от ТЗ, по които е взето съответно становище.

В рамките на извършения анализ са констатирани някои слабости на действащия правен режим, произтичащи от липсата на каквито и да било специални правила относно отношенията между съдружниците в консорциума и третите лица. От направения преглед се установява, че внасянето на яснота в отношенията между консорциалните партньори и третите лица чрез обща диспозитивна разпоредба или общо тълкувателно правило за солидарно задължаване не би било лишено от смисъл, особено с оглед случаите, когато правилото на чл. 304 от ТЗ е неприложимо и тълкуването на договора поражда съмнения относно действителната воля на страните. За преодоляването на констатираните слабости и хармонизирането на действащата нормативна уредба с обичайната договорна практика, в § 1, т. III са направени съответни предложения за нейното усъвършенстване.

Следващата част на изложението е посветена на общата характеристика и особеностите на отговорността на консорциалните партньори (§ 2), при което е направен общият извод, че тя се урежда по правилата на гражданска отговорност и в частност - на договорната отговорност, и има присъщите на тази отговорност цели и функции (§ 2, т. I).

Предмет на изследване в § 2, т. II от глава втора са характерните особености на консорциалната отговорност. След преглед на застъпени в чуждестранната литература виждания и анализ на характерните особености на отношенията между съдружниците в явен консорциум и възложителя на работата, е обосновано виждането, че всеки от тях поначало отговаря пред кредитора (възложителя на работата) за поведението на своите консорциални

партньори, дори при липса на изрична уговорка в този смисъл. В подкрепа на изложеното виждане е аргументирано, че за разлика от общия случай на множество длъжници, длъжниците по консорциалния дълг са по-тясно свързани помежду си, преследват обща цел, надхвърляща конкретната сделка с трето лице, и - познавайки съответните рискове, целенасочено са обединили усилията и дейността си за реализиране с общи усилия на дължимата престация, предмет на дълга. Изложено е виждане, че манифестирайки наличието на обединението и представяйки се съзнателно пред третите лица и възложителя на работата като единна общност, която осъществява стопанска дейност с общи усилия, консорциалните партньори създават легитимно очакване у кредиторите на тази общност, че всеки от съдружниците ще отговаря за действията на останалите, както ако третите лица бяха договаряли с един единствен длъжник. Аргументирано е, че предвид съвкупността от технически компетенции и по-големите материални ресурси, които предполагаемо са на разположение на всеки от съдружниците в консорциума поради участието им в обединението, всеки от тях се ползва от действията на своите съдружници (макар и не точно като лица, с които са си послужили при изпълнението, предвид наличието на собствен дълг), поради което е оправдано консорциалните партньори да носят и риска, като отговарят взаимно за неправомерното поведение на своите съдружници. Прието е, че при съмнение взаимна отговорност се очаква в случаите на уговорен съвместен, неделим и солидарен дълг, особено в случаите, когато консорциалните партньори се представят пред третите лица като единна общност, която осъществява стопанска дейност с общи усилия, създали са впечатление за тясно сътрудничество помежду им, и правата и задълженията им, произтичащи от правоотношението с кредитора, са свързани по начин, че на тях стопански би могло да се гледа като на една страна (един единствен длъжник). И обратно, прието е, че не би могло да се обоснове взаимна отговорност, когато тези характерни особености отсъстват, и в частност - в случай че страните изрично са изключили взаимната отговорност на консорциалните партньори или са уговорили разделен дълг.

Отчитайки направените изводи, в следващата част на изложението последователно са разгледани и анализирани особеностите на отделните форми на отговорността (§ 2, т. III), при което акцент е поставен върху обезщетението за вреди и неустойката.

В съответствие с извършения анализ и приетите изводи, в § 2, т. IV е направено съответно конкретно предложение за усъвършенстване на действащата уредба.

В § 3 от глава втора са разгледани характерни особености на субектите на отговорност. Коментирани са значенията на последващи промени в състава на обединението за възникналите вече отношения с третите лица и е обобщено, че поначало тези юридически факти не се

отразяват автоматично на отношенията с третите лица. Схематично са представени и някои особености в правното положение на държавата и общините като съдружници в консорциум и субекти на отговорността. Разгледани са застъпени в литературата становища относно възможността за участие като съдружник в консорциум на неперсонифицирани образувания и е направен извод, че предвид липсващата правосубектност на тези образувания клоновете на търговци и чуждестранни лица, общинските предприятия по чл. 52 от Закона за общинската собственост¹⁵, консорциумите, гражданските дружества и неперсонифицираните общности като цяло не могат да бъдат самостоятелен участник в консорциум. Схематично са изброени и някои субсидиарни субекти на отговорността като съдружниците в консорциални партньори - събирателни дружества (СД) и неограничено отговорни съдружници в консорциални партньори - командитни дружества (КД) и командитни дружества с акции (КДА) и други.

Глава трета. Фактически състав на отговорността

В глава трета последователно са разгледани всяка от предпоставките на отговорността в контекста на специфичните особености, характерни за отношенията между консорциалните партньори и увредения кредитор, и направените в предходната част на изложението изводи.

При изследването на поведението като предпоставка на отговорността (§ 1, т. I) е установено, че поведението на отделните консорциални партньори типично образува сложен комплекс, в който често се преплитат комбинации от действия и бездействия на повече от един или всички от съдружниците в консорциума, а настъпването на противоположния резултат рядко е последица единствено от поведението на един от съдружниците, поради което характерни при консорциалната отговорност са случаите на фактическо съпричиняване от част или всички от консортите. Изведени са различните хипотези, при които може да се стигне до обосноваване на отговорност в тежест на съдружник в консорциум, сред които:

- когато неизпълнението на консорциалния дълг се дължи на собствено виновно и противоположно поведение на този съдружник или на негови органични представители;
- когато неизпълнението на консорциалния дълг се дължи на поведение на определен кръг трети (за кредитора) лица - пълномощници, нает персонал, подизпълнители и други лица, с които съдружникът, чиято отговорност се обосновава, или всички съдружници общо са си послужили при изпълнението на отделни дейности, свързани с реализирането на консорциалния дълг, или на други трети (за кредитора) лица, които по възлагане, съгласие или съзнателно възползване от техните действия от този

¹⁵ Обн. ДВ, бр. 44 от 21.05.1996 г., в сила от 01.06.1996 г., посл. изм. ДВ, бр. 17 от 26.02.2021 г.

съдружник, са допуснати до участие под някаква форма в отношенията с кредитора без неговото съгласие и одобрение;

- когато неизпълнението на съвместен, неделим и солидарен консорциален дълг се дължи на виновно и противоправно поведение на негови съдружници или техни органични представители, или на поведение на трети лица (подизпълнители), с които негови съдружници са си послужили при изпълнението, независимо дали консортът, чиято отговорност се обосновава, може да бъде упрекат в неполагане на дължимата грижа, освен ако стриктната взаимна консорциална отговорност е изключена по волята на страните.

За пълнота на изложението са скицирани и някои особености при скритите консорциуми, при които единствено явните съдружници се задължават в пълен обем пред кредитора и ползват своите скрити консорциални партньори при изпълнението на дълга. В съответствие с общите правила на договорната отговорност е прието, че в тези случаи последиците от неправомерното поведение на скритите съдружници, включително знание, предвиждане, възможност за знание или предвиждане, умишлена вина, действия в противоречие с добросъвестността и почтеността в оборота, ще се понесат от явните консорти, които биха се ползвали от правомерните последици на това поведение.

При изследването на противоправността като предпоставка на отговорността (§ 1, т. II) изложението се фокусира върху особеностите на дължимата от съдружниците грижа - грижата на добрия търговец - участник в търговско обединение (консорциум). Прието е, че целенасоченото обединяване на консортите за изпълнение с общи усилия на консорциалния дълг при споделяне или разделяне на риска и възникналата от това връзка между тях са това, което отличава правното им положение от това на множество длъжници, които не участват в обединение, и причина за усложненията в модела на дължимата от тях грижа. Направен е извод, че като последица от възлагането на работата на обединени в консорциум професионалисти, от съдружниците в обединението се очаква и изисква квалифицирана грижа за координирано изпълнение, близка до тази, която би се очаквала, ако изпълнението на консорциалния дълг бе възложено на един единствен длъжник. В резултат на направения анализ е обобщено, че от консорциалните партньори се очаква и изисква, дори при разделяне на дълга:

- значително по-високо ниво на координация и ефективна съвместна работа в сравнение с неучастващи в обединение длъжници;
- да познават, предвиждат и да се информират взаимно за присъщите рискове, свързани със съвместното изпълнение, и за необходимите мерки за тяхното предотвратяване;

- своевременно да комуникират настъпването на конкретни опасни ситуации, които засягат или застрашават съвместното изпълнение, както и
- своевременно да съгласуват и предприемат конкретни действия за минимизирането на вредоносните последици от вече осъществени рискове.

В § 1, т. III е отделено внимание на вредите като елемент от фактическия състав. Изложението се фокусира върху имуществените вреди, които имат основно значение при консорциалната отговорност. В представения дисертационен труд е възприето преобладаващото в доктрината виждане, което дефинира имуществените вреди като парично оценени вреди, като неблагоприятно изменение в имуществото на увредения кредитор, което има оценен в пари стойностен еквивалент и може да се изразява в намаляване (претърпяна загуба) или осуетено увеличаване (пропусната полза) на това имущество. В резултат на застъпеното виждане е прието, че когато като резултат от неизпълнението на съдружниците в консорциума е нарушено доброто име и репутацията на техния кредитор - търговец, настъпилите от това вреди следва да се квалифицират като имуществени. Коментирани са критично постановките на Тълкувателно решение № 3 от 12.12.2012 г. на ВКС по тълк. д. № 3/2012 г., ОСГТК и наложеният от тълкувателната практика на ВКС стандарт на доказване.

В изложението, посветено на неимуществените вреди, е възприето господството в литературата и в съдебната практика след постановяването на Тълкувателно решение № 4 от 29.01.2013 г. на ВКС по тълк. д. № 4/2012 г., ОСГТК виждане за принципната допустимост на обезщетяването на неимуществени вреди при договорната отговорност. Скицирани са застъпените в доктрината виждания по въпроса дали юридическите лица могат да претърпят неимуществени вреди, както и на противоречивите виждания в съдебната практика, станали причина за образуване на тълкувателно дело № 1 от 2023 г. за приемане на съвместно тълкувателно постановление от ОСГТК на ВКС и Първа и Втора колегии на ВАС.

При изследването на причинната връзка като предпоставка на отговорността (§ 1, т. IV) е прието застъпването от някои автори виждане, че причинната връзка при гражданската отговорност съществува в две отношения - в рамките на правонарушението като обосноваваща отговорността каузалност между поведението на отговорното лице и настъпването на противоположния резултат, и като определяща границите на отговорността каузалност между правонарушението и настъпването на вредите. Отчетено е, че при консорциалната отговорност често се срещат хипотези на усложнена каузалност, обобщени в четири основни групи:

- кумулативна каузалност - когато две или повече условия са причинили следствието, при което без въздействието на което и да е от тях то не би настъпило;

- алтернативна каузалност - когато две или повече условия са причинили следствието, при което обаче което и да е от тях, независимо от останалите, е достатъчно и необходимо условие за неговото настъпване;
- евентуална каузалност - когато всяко едно от две или повече условия би могло независимо от останалите да причини настъпването на следствието, но то е причинено от само едно от тях, без обаче да може да се установи конкретно коя е действителната причина за настъпването на следствието;
- прекъсната каузалност - когато причинно-следственият процес се поставя от една причина, която сама по себе си е достатъчно и необходимо условие за настъпване на следствието, но в последствие този процес е прекъснат от друга причина, която самостоятелно и независимо от първата причина причинява следствието.

Аргументирано е, че самостоятелното значение на обосноваващата отговорността причинна връзка се проявява при изследването на правната релевантност на фактическата каузалност, особено при наличието на усложнения в причинно-следствения процес, каквито типично са налице при консорциалната отговорност - напр. при намесата на някой от консорциалните партньори и техните представители в причинно-следствения процес, което рефлектира върху изпълнението на задължение на друг консорт; на трето лице (подизпълнител), с което задълженият консорт или всички консорти общо са си послужили при изпълнението; на трето лице (подизпълнител), с което един или повече от консорците, различни от консорта, чиято отговорност се обосновава, са си послужили при изпълнението.

Прието е, че в общия случай при неизпълнението на консорциален дълг намесата на поведение на някой от съдружниците или лица, за които някой от консорците отговаря, няма да доведе до прекъсване от юридическа страна на фактическата каузалност, поради което поведение на консорците, довело до настъпване на противоположния резултат, не може да се квалифицира като случайно събитие за останалите, дори те да установят, че са положили дължимата в оборота грижа. Прието е, че за прекъсване от правна страна на фактическата каузалност е необходимо поведението на съдружника да може да се квалифицира като непреодолима сила за останалите, което, макар и мислимо, представлява по-скоро екзотична хипотеза. При дерогиране на взаимната консорциална отговорност по волята на страните, както и при изрично разделяне на консорциалния дълг със съгласието на кредитора, е прието, че критерий за определяне границата на правно-релевантната каузалност в общия случай ще бъде дължимата грижа, като за консорциалните партньори това ще бъде квалифицираният модел на грижата на добрия търговец - участник в търговско обединение (консорциум).

Относно определящата границите на отговорността каузалност е прието, че при изясняването на правната значимост на фактическата причинна връзка между правонарушението (неизпълнението) и възникването на вредите следва да се изходи от критериите, определени от законодателя за определяне границите на договорната отговорност в чл. 82 и сл. от ЗЗД.

Изложението в § 1, т. V е посветено на субективното основание на консорциалната отговорност. След преглед на застъпените в литературата становища относно същността на вината в гражданското право е възприето господството в литературата виждане, че небрежността не е вина в общоприетия смисъл на понятието - не е психическо отношение към извършваното правонарушение, а неполагане на дължимата грижа, противоправно поведение - разминаване между дължимо и извършено. Изхождайки от изложеното виждане, са дадени дефиниции на формите на вината при консорциалната отговорност.

Въпросът за режима на вината на консорциалните партньори е разгледан при отчитане на наличието на повече от едно лица на пасивната страна на облигационното отношение и направените в предходните части на изложението изводи. Предвид възприетата взаимна отговорност е аргументирано, че значението на индивидуалната вина на всеки от съдружниците в отношенията с увредения кредитор е силно ограничено, при което:

- достатъчно е причината за неизпълнението да може да бъде вменена във вина на един от съдружниците, за да бъде ангажирана отговорността на всеки от тях;
- достатъчно е един от консортите да е бил недобросъвестен при неизпълнението на дълга, за да може увреденият кредитор да претендира от всеки от тях обезщетение за всички преки вреди, независимо дали са били предвидими;
- поведение на част от съдружниците или на лица, за които те отговарят, довело до настъпването на противоправния резултат, не може да се квалифицира като случайно събитие за останалите и да ги освободи от отговорност;
- за да се освободи от отговорност, всеки от консортите е необходимо да докаже, че конкретните действия на негови съдружници или лица, за които те отговарят, имат извънреден характер, излизат извън всички присъщи за дейността рискове и представляват за него непреодолима сила.

Разгледани са и случаите, когато взаимната консорциална отговорност е изключена по волята на страните или консорциалният дълг е разделен. Прието е, че макар и в тези случаи вината да проявява индивидуално действие, в преобладаващия брой практически значими случаи прилагането на квалифицирания модел на дължимата от консортите грижа би могло да обоснове отговорност, основана на собствена вина (небрежност) на всеки от тях.

Схематично са разгледани въпросите за субективното основание на отговорността при съставите на стриктна отговорност и основанията за освобождаване от стриктна отговорност. Вниманието е отделно и на въпроса за допустимостта на ограничаващите и изключващите отговорност клаузи, при което схематично са представени някои често използвани в практиката подходи (клаузи) за ограничаване и изключване на отговорността на консорциалните партньори.

В § 2 са разгледани някои от основните особености на отговорността на консорциалните партньори при отпадане на облигационната връзка поради неизпълнение. Прието е, че в случаите на отговорност при развален договор характеристиките за отношенията между кредитора и консортите особености дават своето отражение и при възникване и упражняване на правото на разваляне, като:

- предвид възприетата взаимна консорциална отговорност, независимо от (не)полагането на дължимата грижа от отделните съдружници в консорциума, кредиторът може да развали договора и да претендира обезщетение от всеки от тях, стига то да може да бъде вменено във вина на поне един от съдружниците;
- при неизпълнение на съвместен, неделим и солидарен дълг кредиторът има избор да развали или да запази действието на договора спрямо всички, възможността за разваляне на договора по отношение на част от съдружниците и запазване действието му по отношение на останалите е по дефиниция изключена при съвместния дълг, а при неделимия и солидарния дълг следва да бъде отречена, тъй като не съответства на интересите и волята на всяка от страните;
- при разделен консорциален дълг предпоставките за възникване на правото на разваляне се преценяват индивидуално за всеки съдружник при отчитане относителното действие на вината, като поначало няма пречка договорът да се развали по отношение на една част от консортите и да се запази спрямо останалите.

Глава четвърта. Граници на отговорността. Реализиране на отговорността

Глава четвърта е посветена на границите (§ 1) и размера (§ 2) на отговорността и нейното реализиране (§ 3).

В § 1, т. I са разгледани въпроси, касаещи някои от особеностите на темпоралните граници на отговорността на консортите и на погасителната давност на претенцията на кредитора срещу тях за обезщетяване на възникналите от неизпълнението на консорциалния дълг вреди.

Границите на отговорността са подробно анализирани в В § 1, т. II. Прието е, че поради липсата на специална уредба границите на отговорността на консорциите и обемът на претенцията на кредитора се определят по общите правила на договорната отговорност (чл. 82 и сл. от ЗЗД), доколкото не са модифицирани от страните в допустимите от закона граници или изключени от други специални правила, приложими в конкретния случай. С оглед възприетата теза за взаимна консорциална отговорност е прието, че поначало е достатъчно един от съдружниците в консорциума да е бил недобросъвестен, за да се приложи максималната граница на договорната отговорност, и че поведение на съдружници и на лица, за които те отговарят, поначало не може да доведе до прекъсване на юридическата каузалност и квалифициране на вредите като косвени за останалите консорциални партньори.

В изложението, посветено на компенсацията на вредите с ползите (§ 1, т. II, т. 3), е обобщено, че при неизпълнение на съвместен, солидарен и неделим дълг, всеки от съдружниците може да иска приспадане на настъпилите за кредитора ползи от размера на дължимото обезщетение, докато при неизпълнение на разделен консорциален дълг, когато вредите и ползите са настъпили като последица от правонарушението на няколко консорти, никой от тях не може да иска прихващане на причинените от собственото му правонарушение вреди с ползите, настъпили за кредитора от правонарушение на негов съдружник.

При разглеждането на въпроса за особеностите на границите на отговорността при съпричиняване от увредения кредитор (§ 1, т. II, т. 4) е прието, че ако се установи съпричиняване от кредитора на неизпълнението на съвместен, неделим или солидарен дълг, последиците на чл. 81, ал. 1 от ЗЗД следва да се приложат към дължимото от всеки от консорциите в пълен размер обезщетение за вреди, неустойка или друга форма на отговорност, докато при първичен разделен дълг, предвид относителната самостоятелност на обособените части от общия дълг, е мислимо да е налице съпричиняване от кредитора в отношенията с една част от консорциите, без непременно такова да съществува в отношенията с останалите.

В § 2 е изследван въпросът за размера на отговорността, при което е отговорено солидарно или разделно (пропорционално) ще отговарят съдружниците в консорциума към кредитора (§ 2, т. I) и как следва да се разпредели отговорността им във вътрешните им отношения (§ 2, т. II).

Прието е, че в отношенията с увредения кредитор поначало всеки от консорциите ще дължи обезщетение (или друга форма на отговорността) за причинените на увредения кредитор правно релевантни вреди солидарно и в пълен размер - виновните консорти поради правонарушение, основано на собственото им противоправно поведение, а останалите, макар

и да не могат да бъдат упреknати в неполагане на дължимата грижа, въз основа на стриктната взаимна отговорност.

Изследван е въпросът за особеностите на границите и размера на отговорността при последователни и независими случаи на неизпълнение на договор (*concurrent breach of contract*) от съдружници, поели разделен консорциален дълг. Разграничено е между случаите на кумулативна каузалност (когато вредите са настъпили като пряка и непосредствена последица от правонарушения на два или повече консорти, при което без правонарушението на когото и да е от тях те не биха настъпили) и алтернативна каузалност (когато вредите са причинени като пряка и непосредствена последица от неизпълнението на два или повече консорти, при което, за разлика от случаите на кумулативна каузалност, което и да е от правонарушенията на отговорните консорти е достатъчно само по себе си и независимо от останалите да предизвика настъпването на вредите в пълен размер). След преглед на изложените в чуждестранната литература и съдебна практика разрешения е взето собствено становище, като е прието, че в първия случай всеки от отговорните съдружници ще отговаря разделно съобразно установения принос, докато във втория случай обезщетението се дължи в пълен размер, като кредиторът не може да получи сума, надхвърляща нарушения му интерес (размера на вредите).

Внимание е отделено още на разделянето на отговорността във вътрешните отношения между консорциалните партньори и обичайната процедура за уреждане на конфликти при спор относно разпределението. Скицирани са различни подходи, възприети в практиката, като:

- понасяне на отговорността в пълен размер от отговорния съдружник
- разпределяне на отговорността в пълен обем между съдружниците съобразно консорциалните квоти
- използването на т. нар. “rough justice” подход чрез включване в договора за консорциум на клаузи за самоучастие (*liability basket*), при което отговорността се възлага на всеки от виновните консорти до размера на определено в договора за консорциум като твърда сума или процент от размера на претенцията на кредитора или на стойността на дела самоучастие, а остатъкът се разпределя между всички съдружници съобразно консорциалните квоти;
- прилагане на формула за разпределение на отговорността с мултипликатори и други.

Направено е предложение как следва да се извърши разпределението между съдружниците в различни хипотези при липса на изрични уговорки в договора за консорциум.

С оглед пълнота на изследването в § 3 е извършен преглед на някои алтернативни способности за извънсъдебно разрешаване на конфликти (§ 3, т. I), на разглеждането и решаването

на спора от арбитраж (§ 3, т. II), както и на по-съществените процесуални особености при разглеждането и решаването на спора от съд (§ 3, т. III) и провеждането на принудителното изпълнение на претенцията на кредитора (§ 3, т. IV).

В хода на изложението е направен извод, че консорциите са обикновени, а не необходими другари в процеса относно претенцията на кредитора на отговорността за обезщетяване на причинените от неизпълнението на консорциалния дълг вреди, а постановеният съдебен акт има сила и обвързва единствено страните, конституирани в процеса, както и техните правоприемници.

След преглед на застъпените в доктрината и съдебната и арбитражната практика виждания е направен извод за приложимост на разпоредбата на чл. 301 от ТЗ към арбитражните споразумения, сключени от съдружниците в консорциума, като предвид относителната самостоятелност на арбитражното споразумение е отчетена възможността то да не прояви действие спрямо консорциалните партньори, които валидно са се противопоставили срещу действията на мнимия представител веднага след узнаването им, и да обвърже останалите, спрямо които презумпцията на чл. 301 от ТЗ е проявила действие.

При прегледа на правния режим на принудителното изпълнение върху общото имущество на консорциалните партньори е отделено вниманието на възможността за провеждане на изпълнение върху активи от състава на това имущество за личен дълг на един от съдружниците. След преглед на застъпените в доктрината и практиката виждания е взето собствено становище и е прието, че до прекратяване на обединението или напускане на длъжника личните кредитори на съдружник не могат да изпълняват върху отделни вещи, вземания и активи от състава на имуществото, свързано с общата дейност, включително върху идеални части от тях; по аргумент от разпоредбата на чл. 359, ал. 3 от ЗЗД и тъй като съдружниците имат право на дял от печалбата, а не от приходите от общата дейност, личните кредитори не могат да изпълняват върху приходи и вземания от трети задължени лица, включително по съвместни банкови сметки; личните кредитори могат да наложат заповест и преди прекратяване на обединението или напускането на съдружника върху вземането на техния длъжник за дял от печалбите и върху вземането за това, което би се паднало в негов дял при делбата, но изпълнение може да се проведе след прекратяване на обединението или напускането на съдружника, както и в случаите на взето решение за предварително разпределяне на формирана печалба.

В рамките на извършения преглед са констатирани съществени несъвършенства на действащата уредба в областта на принудителното изпълнение и в частност - липсата на способ за личните кредитори на консорциалните партньори за изпълнение върху

имуществените права на съдружниците, свързани с участието им в обединението. За преодоляване на този законодателен пропуск, е направено предложение за уреждането на възможност за личните кредитори на съдружник да наложат заповест върху вземанията на своя длъжник за това, което той би получил при прекратяване на обединението, и да искат прекратяване на договора за дружество или консорциум, следвайки концепцията на аналогичните разпоредби на § 725 от BGB, § 339 от австрийския ЕО и чл. 96 от ТЗ.

Заключение

Резултатите от изследването и направените във всяка глава изводи са представени в обобщен вид в заключението (§ 1). Схематично са представени и направените в рамките на изложението предложения за усъвършенстване на нормативната уредба (§ 2). Заключителната част на изследването завършва с кратък преглед на тенденциите за развитие на изследваното явление (§ 3).

III. ОСНОВНИ НАУЧНИ ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд съдържа следните основни научни приноси:

1. Настоящият труд е първото самостоятелно монографично изследване в българската правна литература на отговорността на съдружниците в неправосубектен консорциум за вреди от неизпълнението на предшестващ консорциален дълг.

2. Самостоятелен приносен характер предвид оскъдната правна уредба и малкото налични изследвания по темата има широкият сравнителноправен анализ, в рамките на който подробно са разгледани правното положение на консорциумите и правният режим на отговорността на консорциалните партньори в основните представители на германския правен кръг (Германия, Австрия и Швейцария), романския правен кръг (Франция и Италия) и страните на общото право (Великобритания и САЩ).

3. Изведено е понятие за консорциум, което надгражда действащата легална дефиниция в чл. 275 от ТЗ и съдържа основните характеризиращи обединението белези (с. 73-74), и е предложена практически значима класификация на неправосубектните консорциуми (с. 74-77). Проведено е отграничение на консорциума от гражданското дружество по ЗЗД и са направени съответни изводи относно правното положение на обединението и извеждането на конкретни правила за неуредените хипотези или за напасване на действащата уредба на гражданските дружества към консорциумите (с. 4; 78).

4. Направен е изчерпателен анализ на действащата частноправна уредба на неправосубектния консорциум при отчитане на специфичните особености на този режим в сравнение с общия режим на гражданското дружество по ЗЗД, изяснени са правната същност и основните характеристики на неправосубектния консорциум като договор (с. 79-82) и като общност (с. 82-86), и е изразено аргументирано становище по въпроса дали ли е основание за признаване на (частична) правоспособност на регистрираните явни консорциуми в областта на частното право по подобие на възприетите в други правни системи разрешения (с. 86-87; 251).

5. Формулирано е понятие за консорциален дълг при отчитане на различните групи отношения, в които встъпват съдружниците в консорциума във връзка с реализирането на общата цел, за която е създадено обединението (с. 90), и са изведени някои характерни интереси и легитимни очаквания на консорциалните партньори (с. 92-94) и на възложителя на работата (с. 94-96) при възникване на първичното облигационно отношение.

6. Представени са различните разновидности (с. 91) на консорциалните дългове (съвместен, солидарен, неделим или разделен консорциален дълг) и са систематизирани характерните особености в правния им режим (с. 99-103). Предложени са насоки за определяне съдържанието и разновидността на консорциалния дълг (с. 103-109) и е прието, че при съмнение относно действителната воля на страните, в съответствие с обичайната договорна практика и правилото на чл. 304 от ТЗ, задължаването на съдружниците ще бъде солидарно (с. 105; 110; 252).

7. Самостоятелен приносен характер има изследването на правния режим на съвместните задължения (с. 96-98).

8. Изведени са характерните особености на консорциалната отговорност (115-128), при което е направен е извод, че поначало от съдружниците в явен консорциум се очаква да носят риска и взаимно да отговарят пред кредитора (възложителя на работата) за поведението на своите съдружници, дори при липса на изрична уговорка в този смисъл, особено в случаите, когато консорциалните партньори се представят пред третите лица като единна общност, която осъществява стопанска дейност с общи усилия, създали са впечатление за тясно сътрудничество помежду им, и правата и задълженията им, произтичащи от правоотношението с кредитора, са свързани по начин, че на тях стопански би могло да се гледа като на една страна (един единствен длъжник) (с. 126-127; 142; 252-253).

9. Разгледано е значението на изменението, унищожаването, развалянето или прекратяването на договора за консорциум или други съглашения между консортите, както и последващи промени в състава на обединението за възникналите вече отношения с третите

лица и е обобщено, че поначало тези юридически факти не се отразяват автоматично на отношенията с третите лица (с. 154).

10. Изведени и систематизирани са различните хипотези, при които може да се стигне до обосноваване на отговорност в тежест на съдружник в явен консорциум (с. 158-159; 198-199; 253-254) и в скрит консорциум (159-160).

11. Систематично са представени особеностите на квалифицирания модел на дължима от всеки от консорциалните партньори грижа - грижата на добрия търговец - участник в търговско обединение (консорциум) (с. 161-163; 199; 254), който отличава правното им положение от това на множество длъжници, които не участват в обединение (с. 162; 199; 254).

12. Извършен е подробен анализ на въпросите, свързани с правния режим и значението на вината на консорциалните партньори като предпоставка на отговорността. Направен е извод, че в отношенията с увредения кредитор значението на индивидуалната вина на всеки от съдружниците е силно ограничено (с. 178-179; 179-180; 183-184; 199-200; 254-255) и поначало е достатъчно причината за неизпълнението да може да бъде вменена във вина на един от съдружниците, за да бъде ангажирана отговорността на всеки от тях (с. 178; 179; 199-200; 254).

13. Разгледани са в пълнота въпросите, свързани с екскулпирането и освобождаването от отговорност на съдружниците. Направен е общ извод, че поначало никой от консортите не може да се екскулпира, като установи, че настъпването на противоположния резултат се дължи изключително на поведение на негов съдружник, а той самият не би могъл да бъде упрекнат в неполагане на дължимата грижа; поведение на един от съдружниците, довело до настъпването на противоположния резултат, не може да се квалифицира като случайно събитие за останалите и да ги освободи от отговорност. (с. 178; 183-184; 199-200; 254); за да се освободи от отговорност, всеки от консортите е необходимо да докаже, че конкретните действия на негови съдружници или лица, за които те отговарят, имат извънреден характер, излизат извън всички присъщи за дейността рискове и представляват за него непреодолима сила (с. 172; 184; 199-200; 254-255).

14. Извършен е преглед на често срещани в практиката подходи (клаузи) за ограничаване и изключване на отговорността на консорциалните партньори (с. 190-192).

15. Самостоятелен приносен характер има изложението, посветено на особеностите при възникването и упражняването на правото на кредитора да развали договора с консорциалните партньори. Отговорено е на въпроса дали съответните предпоставки следва да са се осъществили по отношение на всеки един от съдружниците и дали кредиторът би могъл да развали договора с един или част от съдружниците и да запази действието му по отношение на останалите (с. 193-196; 200-201; 255).

16. Приносен характер има изследването на въпроса за границите и размера на отговорността, особено при последователни и независими случаи на неизпълнение на договор (*concurrent breach of contract*) от съдружници, поели разделен консорциален дълг, когато вредите са причинени като пряка и непосредствена последица от неизпълнението на два или повече от консорциалните партньори, при което, за разлика от случаите на кумулативна каузалност, което и да е от правонарушенията на отговорните съдружници е достатъчно само по себе си и независимо от останалите да предизвика настъпването на вредите в пълен размер (с. 216-221).

17. Извършен е преглед на различни подходи за разделяне на отговорността между съдружниците във вътрешните им отношения (с. 222-223; 223-224; 256-257).

18. Приносен характер има и извършения преглед на правния режим на принудителното изпълнение върху общото имущество, особено в случаите на личен дълг на един от консорциалните партньори (с. 237-244).

19. Въз основа на извършения в рамките на представения дисертационен труд анализ са направени са конкретни предложения за усъвършенстване на действащата уредба чрез въвеждане на правила относно представителната власт на консорциалните партньори (с. 110-111; 258-259), задължаването на съдружниците (с. 110-111; 258-259), консорциалната отговорност и нейното разпределение във вътрешните отношения между съдружниците (с. 142; 259), и уреждане на възможност и ред за личните кредитори на съдружниците да наложат запор върху вземанията на длъжника за това, което би получил като съдружник при прекратяване на консорциума, и да иска прекратяване на обединението (с. 244-246; 259-260):

- Разпоредбата на чл. 276 от ТЗ се изменя, както следва:

Чл. 276. За консорциума се прилагат съответно правилата за гражданското дружество, **доколкото в този раздел не е предвидено друго**, или за дружеството, във формата на което е организиран консорциумът.

- В ТЗ се създават три нови разпоредби - чл. 276а, чл. 276б и чл. 276в, със следното съдържание:

Чл. 276а. (1) Съдружник, който съгласно договора за консорциум има право да управлява, разполага с необходимата представителна власт да представлява останалите съдружници спрямо трети лица във връзка с дейността на консорциума, освен ако в договора за консорциум не е предвидено друго. Действията на един от съдружниците, извършени от името на консорциума, обвързват останалите съдружници и тогава, когато този съдружник не е разполагал с надлежно учредена представителна власт или е действал извън нейните предели, освен ако третото лице, с което той е договарял, е било недобросъвестно.

(2) Когато лице, което не е съдружник, е овластено да представлява консорциума, обемът на представителната власт се определя съобразно упълномощителната сделка.

Чл. 276б. (1) При поемане на задължения към трети лица съдружниците се задължават солидарно, освен ако с третите лица не е уговорено друго.

(2) Сделки, извършени от името на съдружник за сметка на консорциума, обвързват само съдружника, който ги е сключил.

Чл. 276в. (1) Всеки от съдружниците в консорциума отговаря за последиците от действията на своите съдружници. Ако изпълнението на задължение по чл. 276б, ал. 1 стане невъзможно и само някой от съдружниците е отговорен за това, кредиторът може да иска пълно обезщетение за вредите от всеки от съдружниците.

(2) В отношенията между съдружниците отговорността се разпределя съгласно клаузите на договора за консорциум. Когато договорът за консорциум не съдържа правила за разпределяне на отговорността, отговорността се разделя между отговорните съдружници съгласно установения принос и при отчитане на формата на вината, когато това обстоятелство е релевантно за размера на отговорността. Ако приносът на отговорните съдружници не може да бъде установен, разпределението се извършва съобразно дела им за участие в загубите.

- В ГПК се създава се нова разпоредба - чл. 517б, със следното съдържание:

Чл. 517б. (1) Кредитор на съдружник в гражданско дружество, консорциум или друго неправосубектно обединение може да наложи заповед за спиране на вземанията на длъжника за това, което би получил като съдружник при прекратяване на дружеството, и да иска прекратяване на дружеството с писмено предизвестие, независимо дали то е образувано за определен или неопределен срок. Срокът на предизвестие не може да бъде по-кратък от шест месеца.

(2) Докато съществува дружеството, кредиторът не може да упражнява права на своя длъжник, произтичащи от договора за дружество, с изключение на вземането за участие в печалбите.

(3) Дружеството се прекратява с изтичане на срока на предизвестие, освен в случаите на ал 4.

(4) Дружеството не се прекратява, ако длъжникът или останалите съдружници изплатят дълга преди изтичане на срока на предизвестие. Ако останалите съдружници изплатят дълга, се прекратява само участието на съдружника в дружеството, освен ако съдружниците не решат друго.

IV. ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

- 1) Consortia Regulations in Bulgaria, в: Juchniewicz, E., Kruczalac-Jankowska, J., Masniak, D. (Eds.), Consortia in Central and Eastern Europe, Gdansk 2019
- 2) Отговорност на съдружниците в явен консорциум за вреди от неизпълнението на консорциален дълг, сп. Търговско право, кн. 1, 2023, с. 5-33
- 3) Правна същност и особености на консорциума, организиран като гражданско дружество по Закона за задълженията и договорите, сп. Търговско и облигационно право, кн. 8, 2023, с. 2
- 4) Правна същност и особености на консорциалните дългове при неправосубектния консорциум, сп. Търговско и облигационно право (под печат), както и в: Сборник от Годишна научна конференция на ЮФ на УНСС „Предизвикателства пред правното регулиране в България”, проведена на 31 октомври 2023 г. (под печат)
- 5) Неправосубектни консорциуми - сравнителноправен преглед, в: Сборник от XIII национална конференция на докторантите, постдокторантите и младите учени в областта на правните науки на ИДП при БАН, проведена в периода 30 юни - 02 юли 2023 г. (под печат)